

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационен труд

от проф. д-р Донка Правдомирова

Тема на дисертационния труд: „БЪЛГАРСКИ БИБЛИОФИЛСКИ ИЗДАНИЯ(1901-1947). КОМУНИКАЦИОННА СИНЕРГИЯ МЕЖДУ АРТЕФАКТ И РЕЦЕПЦИЯ”

За присъждане на образователната и научната степен „доктор“ по научното направление 3.5 Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Книгознание)

Автор на дисертационния труд: Петър Величков Петров

Научен ръководител: доц. д-р Милена Цветкова

Основание за представяне на рецензията: Член на научното жури за публична защита на дисертационния труд на Петър Величков Петров, съгласно Заповед № РД38-418 / 17.09.2020.

Представеният за публична защита дисертационен труд е авторско изследване на Петър Величков Петров и е краен резултат на редовната му аспирантура към Катедра „Комуникация и аудиовизуална продукция“ във Факултета по журналистика и масова комуникация на СУ „Св. Климент Охридски“

Информация за дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 485 страници и е структуриран в: Предговор, Увод в изследванията по темата, четири глави, Заключение, Библиография по темата, включваща 82 източника, от които 75 на български и руски език и 7 на английски, френски и немски език. Основният текст се допълва от пет приложения, извеждащи цитирани текстове и библиографски списък, озаглавен „Опис на номерираните издания (1901-1947) в колекцията на докторанта, на държавни библиотеки и частни сбирки”. Последните два структурни елемента са „Справка за основните приноси” и „Публикации по темата на дисертационния труд”. От списъка се констатира, че дисертантът има общо 26 предварителни публикации по темата: 8 студии и статии, 4 доклада, изнесени на научни конференции, 5 научно-популярни и

художествени произведения и 9 издания, на които е редактор, съставител и консултант.

Авторефератът към дисертационния труд е в обем от 41 страници и отговаря на всички стандартни изисквания за този вид издания – като структура и като съдържание. Докторантът вярно отразява в компресиран вид съдържанието на дисертационния труд.

Актуалност и значимост на дисертационния труд

Специално бих изтъкнала, че актуалността на темата стои на дневен ред пред българската книговедска наука от години. Българското книгознание до този момент не е разработвало проблема за библиофилството. Няколкото публикации по темата попадат в изследователското поле на авторите попътно и засягат преди всичко отделни изяви. Определено твърдя, че теорията и историята на българската библиофилия остават до момента бяло, неразработено поле в периметъра на отечествената наука за книгата. **Актуалността на темата обаче не е с тясно научен характер**, тя се обуславя, както изтъква и докторантът (с.8-9), от европейската и българската държавна политика по отношение на културно-историческото наследство, в частност на книжовното наследство, и съответно от приетите програми и проекти, какъвто е, например, „Проект за Стратегия за развитие на българската култура 2019-2029”. Като специалист в областта на библиотечно-информационните науки, конкретно като библиографовед, ще си позволя да кажа, надявам се да не прозвучи пресилено, че темата за библиофилството в България би могла да бъде разработена само от страстен и компетентен библиофил, с дълъг емпиричен опит във времето, какъвто е дисертантът П. Величков. В негово лице теорията, генеалогията и развитието на библиофилския процес до 1947 г., до национализацията на частните издателства и книжарници в България, намира най-подготвения и теоретично, и историко-практически свой изследовател, но същевременно и с иновативен поглед, който предлага електронен модел за създаване на бази данни на българските библиофилски книги. Това мое априорно твърдение ще бъде доказано и защитено при анализа на дисертационния труд по-нататък.

Теоретична и историко-приложна разработеност на темата

На първо място ще изтъкна, че **в предговора на труда** дисертантът много ясно, точно и компетентно определя обекта, целите, задачите и съответно методите, които ще използва, а именно: документен и

монографичен анализ, понятийно-етимологичен терминологичен анализ, съпоставителен исторически анализ, т.е. някои от общонаучните методи, а специфичен за изследването инструментариум са анализ на личната кореспонденция и на архивни документи, емпирично проучване на колекционерското и публичното поле на библиофилските издания, отпечатани в хронологичната рамка 1901-1947 г.

Уводът на труда представлява теоретичен подстъп към по-нататъшното емпирично изследване на темата и е доказателство за задълбочените и обширни познания на П. Величков върху европейските и преди всичко на няколкото поколения руски изследователи – от зората на ХХ в. до наши дни, които имат изключителни заслуги за развитието на книгознанието като наука и в частност на библиофилството. Изкушавам се да назова имената на цяла кохорта представители на Санкт-Петербургската книговедско-библиографска школа, на които се позовава докторантът, начело с Николай Ал. Рубакин (1862-1946) – бащата на библиопсихологията, поставил основите ѝ през 1910 г., Михаил Н. Куфаев (1888-1948), член на Руското библиологическо общество, Павел Н. Берков (1896-1969), автор на труда „История советского библиофильства (1917-1967)“, който колегиално си сътрудничи с проф. Годор Боров, и най-младият сред тях – Аркадий В. Соколов (1934) – световноизвестният информатик, а през последните десетилетия утвърдил се и като библиографовед и специалист от най-висока класа по социални комуникации. Теоретичните постановки на проф. А. В. Соколов по отношение на синергията „книга-читател“ залягат в основата на книговедските изследвания на научната ръководителка на докторанта – най-младият и модерен български книговед – доц. д-р Милена Цветкова. Налице е научен континуитет, заслужаващ поздравления.

В Гл.1, озаглавена „Медиологичен подход към понятията „библиофилия“ и „библиофилско издание“, П. Величков продължава да разширява и същевременно да конкретизира теоретичната си основа, анализирайки понятийния апарат на тази съставна част на книгознанието, за да **намери мястото на библиофилията в медийната теория за книгата.** Отправна точка на докторанта са постановките на световноизвестния руски методолог на науките и теоретик на библиофилството Марк Вл. Рац (1935), както и тезата на научната ръководителка на дисертационния труд – доц. д-р М. Цветкова, а именно, че **библиофилството е еманация на рецептивното отношение към книгите.** Докторантът е първият български изследовател,

който подробно и аналитично разглежда в исторически контекст употребата на термините „библиофил“ и „библиофилско издание“ в Европа и у нас и превръщането на библиофилското издание в медиатизирано издание; динамиката на българските библиофилски издания през разглеждания период, а също и техния графичен дизайн – една от водещите характеристики при определянето на дадено издание като библиофилско, като артефакт. Този подход му дава възможност да овладее съществуващия понятиен хаос и да ограничи категорично обекта си на изследване. Безспорен познавач на българския библиофилски процес, П. Величков **констатира първото българско библиофилско издание** – „Съчиненията“ на Алеко Константинов, реализирано през 1901 г. от немския възпитаник, от големия поет и изтънчен, с европейски изисквания, книголюб Пенчо Славейков. Именно това издание ограничава долната хронологична рамка на избраната тема, а горната е маркирана от Закона за национализацията на частните издателства и книжарници от 1947 г. Вещината на докторанта лъха от всяка страница, от всяка постановка, а текстът се допълва и онагледява със статистически схеми, фоторепродукции на кориците на първите библиофилски издания – подход, който е още едно достойнство и изключително важен елемент на разработваната тема.

Преди да пристъпи към същинската част на своето изследване, П. Величков е трябвало да направи още една стъпка: „да изясни ролята на притежателите на библиофилските номерирани екземпляри – колекционери, кръгове на ценители, държавни и частни сбирки, в опазването и съхраняването на библиофилските номерирани издания“ в България до 1947 г. **Тази задача е реализирана в Гл. 2., озаглавена „Рецепция на артефакта в емпиричния периметър „Български библиофилски номерирани издания“**. Стъпвайки върху теоритичните постановки на проф. А. В. Соколов и на доц. д-р М. Цветкова, докторантът изяснява профила на субекта и на реципиента на библиофилията; психичните проблеми на колекционерството и типовете колекционери – библиофили, библиомани, библиотафи. В този случай той се ползва и от метода на Н. Ал. Рубакин „библиопсихологическа археология“. Използвайки като инструментариум архиви, писма и други видове документи, П. Величков разкрива съдбата най-известните библиофилски сбирки: на т. нар. Царска библиотека, на личните библиотеки на писателя Стилиян Чилингиров, на акад. Никола Михов – един от колосите на българската библиография, на проф. Боян Пенев, на акад. П. Динеков и на други писатели

и издатели, на сбирките от редки и ценни издания на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, на Регионалната народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив. С този исторически дискурс П. Величков показва и доказва отсъствието на проучвания за библиофилските издания и тяхното negliжиране от страна на културните институции, начело с държавата след 1944 г. Впечатлява публикуваният за първи път текст на прекрасното есе на Стефан Цвайг „Благодарност към книгите“ на български език, посветено на библиофилството (Вж Прил2) .

Осигурил си солидна теоретична и пребогата на фактология историко-психологическа основа , в Гл. 3 докторантът пристъпва към същинската част на своето проучване: **„Артефактът на библиофилията в България (1901-1947). Генеалогични казуси, комуникационни проблеми и критерии за идентификация“**. Трета глава би могла да се определи като квинтесенция на близо четиридесетилетните библиоархеологически изследвания на дисертанта, за да констатира, че именно Пенчо Славейков е „пионер на българските номерирани издания“ – класическия тип, който П. Величков приема за библиофилско издание. Специално бих искала да изтъкна, че Величков не е могъл да ползва източниците на националната библиография, тъй като в библиографските записи отсъстват сведения за луксозността на съответните издания. За да си представим мащабите на неговото библиопсихологическо археологическо изследване ще припомним, че за периода 1878-1944 г. у нас са издадени близо 60 000 книги (заглавия). Ето защо П. Величков ползва като основен инструментариум архивни документи, писма, медийни публикации, с които доказва медиатизирането на библиофилските книги. В резултат на тези дългогодишни проучвания са открити и приносите на най-видните библиофили от първата половина на миналия век след Пенчо Славейков, а именно на: по европейски модерните издатели Ал. Паскалев и Филип Чипев, на модернистичния поет, преводач и издател Гео Милев, открояващ се с невероятно изтънчен немски усет за външно изящество на книгата като артефакт и на редица други по-малко известни книголюбители. **Немското влияние е характерно през съответния период и за библиотекознанието и библиографознанието, изобщо за цялата българска духовна култура.** П. Величков го констатира и изтъква и за библиофилския процес. Всъщност родоначалникът на този процес – Пенчо Славейков, и най-видните библиофили след него Гео Милев и Филип Чипев, също са немски възпитаници и съответно проводници на немската духовно-

книжовна куртура в началото на ХХ в. Но достолепните по възраст библиофилски книги, разпиляни по частни колекционери най-вече, не биха могли да бъдат представени и анализирани като артефакти без визуализация. Ето защо П. Величков онагледява текста, само в тази глава, с близо 80 фотографски репродукции на изящно отпечатаните библиофилски книги, с фотопортрети на известни библиофили, преди всичко писатели, издатели, художници др.

П. Величков обаче не затваря своето дълбинно библиопсихологическо археологическо изследване между „кориците” на историческите анали, той го извежда в необятното пространство на съвременната електронна информационна сфера. В Гл. 4 предлага **„модел за синергия между книгата артефакт и рецепция-експонация и медиатизация на фонда „Български библиофилски издания (1901-1947)“**. По този начин информационното общество на ХХI в. в бъдеще ще получи достъп до този библиофилски фонд от книги, който е особен, изящен елемент на българското културно-книжовно наследство. Предложението за подобен модел е разгледано на фона на професионално и аргументирано посочване на трудностите по пътя към срещата с библиофилските издания: непрофесионализъм на аукционните къщи, недотам професионално подготвените библиотечни инструкции и колебания при квалификацията на типовете „редки“ и „ценни“ книги“ и др. Този модел, както изтъква дисертантът, би могъл да се разшири до бъдеща дигитализирана Национална библиофилска библиотека. Но П. Величков не само предлага модел, но и поставя основата за изграждането му като съставя *de visu* **„Опис на българските номерирани библиофилски издания (1901-1947) в колекциите на докторанта, на държавни библиотеки и частни сбирки“**, който документира 93 библиофилски книги. Отново ще подчертая, че само той би могъл да състави този опис, тази библиография и никой друг. „Описът“ е включен като приложение към дисертационния труд, но той де факто е основата, върху която в бъдеще ще се изготвя електронна база данни, по своята същност метаданни, за българските библиофилски издания, а на следващ етап би могъл да прерасне в банка на дигитализираните библиофилски книги.

Направеният анализ на дисертационния труд, безспорно доказва, че докторантът е постигнал своята цел.

Качества на дисертационния труд

Попътно изтъкнах някои от достойнствата на дисертационния труд, но обобщени те са главно следните:

дисертантът демонстрира солидни теоретични познания в областта на теория на книознанието, в частност в областта на библиофилията; извършва добросъвестно библиопсихологическо, археологическо по своя характер, проучване на библиофилските издания за времето от 1901-1947 г. в продължение на близо четири десетилетия – факт, който безусловно доказва неговия траен интерес към библиофилските издания; **прилага иновативен подход** към обекта си на изследване и съпътстващите го проблеми; структурата на труда е добре обмислена и е в пряко подчинение на преследваната цел; съобразявайки се със спецификата на изследвания обект, докторантът онагледява изложението с близо 150 изображения – фоторепродукции на кориците на книгите, на портретите на техните създатели – самите автори, издатели и художници, на автографите, както и със свои статистически схеми, разкриващи динамиката на библиофилския процес и др.; текстът е увлекателен, научно-издържан и е на автор с висока писмена култура.

Приноси на дисертационния труд – теоретични и научно-приложни

Дисертантът е формулирал седем научно-теоретични и пет научно-приложни приноси, които приемам, но аз ще изтъкна приносите от моята гледна точка на рецензент на труда.

Първо, дисертационният труд е първото цялостно и систематизирано изследване на библиофилството в България като културно-книжовен процес от началото на ХХ в. до 1947 г. и попълва едно бяло поле в българската книговедска наука. Или, казано другояче, поставя солидно начало на библиофилията у нас като наука за библиофилството.

Второ, за пръв път е разгледана теорията на библиофилския раздел в структурата на българското книгознание и обстойно са анализирани основните понятия, като са дадени и дефиниции на основните понятия: „библиофилия“, „библиофилско издание“, „библиофил“, „библиоман“ и „издателско културно наследство“.

А научно-приложните качества на труда са:

За пръв път е извършено **изключително компетентно библиопсихологическо археологическо проучване** и са издирени библиофилските книги за периода 1901 - 1947 г. и докторантът установява, че първото библиофилско издание е реализирано от Пенчо Славейков през 1901 г. и, респективно, определя поета като пионер на българското библиофилство.

За пръв път е съставена *de visu* оригинална библиография, назована „опис“, на издирените от дисертанта български библиофилски номерирани издания за периода 1901-1947 г. Това е първата българска библиография, в която всеки библиографски запис е онагледен чрез фоторепродукция на корицата на книгата, или на титулната страница, на автограф (посвещение), ако има такова и др. изобразителни материали, даващи визуална представа за конкретното библиофилско издание.

Изобразителните материали сами по себе си, 150 на брой, са още един принос към представянето на останалите вече далеч във времето библиофилски издания – артефактите в историята на българското книгопечатане до 1947 г.

Иновативен принос на П. Величков е предложеният **модел за синергия между книгата артефакт и рецепция-експонация и медиатизация на фонда „Български библиофилски издания (1901-1947)“**.

И накрая, дисертационният труд има принос извън сферата на книгознанието – предлага на литературознанието достатъчно неизвестни факти за цяла плеяда български класици: Алеко Константинов, Пенчо Славейков, П. К. Яворов, Димчо Дебелянов и др., както и първия публикуван превод на български език на есето на Стефан Цвайг „Към книгите“.

Препоръки и забележки

Първо, ще подчертая, че докторантът е взел под внимание направените препоръки на вътрешната защита и е извел като пет приложения съответните текстове.

Второ, бих препоръчала трудът да се преработи във формата на монография и да се публикува, като се снабди и с именован показалец – толкова необходим за това изследване, тъй като извежда от орбитата на книжовно пространство и немалко имена – български и чуждестранни, от други сфери

на културата, някои от тях почти неизвестни или забравени като театроведката Стела Янева и ред други.

Имам и един въпрос, с **характер на забележка**, към докторанта: защо се е въздържал да номерира библиографските записи в „Описа“? Липсата на номерация наистина се среща в българската библиографска практика, дори в персоналията за проф. Т. Боров отсъства. Но подобен подход не е израз на висок професионализъм. Номерацията е инструментът, с който се свързват фактите от отделните записи и който дава представа за обема на съответния издателски, научен и пр. труд. Номерацията изпълнява статистически функции. А в случая би спомогнала да се направи връзка между отделните артефакти и техните създатели, както и с фактологията от основния текст на дисертацията. Освен това „Описът“ тук е с характер на национален списък на библиофилските издания за съответния период и неговата статистическа функция е абсолютно обусловена.

Заключение и предложение към научното жури

Безспорно е, че на вниманието на Научното жури е представен сериозен научно-изследователски труд на тема: „Български библиофилски издания (1901-1947). Комуникационна синергия между артефакт и рецепция“. Изведените приноси ми дават пълно основание да гласувам положително и да предложа на Научното жури да присъди на Петър Величков Петров образователната и научна степен „доктор“ по шифър 3.5 Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Книгознание).

София, 21 окт. 2020 г.

Рецензент:

проф. д-р Донка Правдомирова